

שאלון מנחה בבחינת בתי גידול לעצים במרחב הבנוי

הקדמה

בחירת בית גידול הינה בעלת חשיבות רבה בשגשוג חיי העץ במרחב העירוני. בית גידול מתאים מעניק לעץ תנאים מיטביים להתפתחות ומאפשר למצות את פוטנציאל הצימוח שלו לאורך זמן. מסמך זה כולל שאלות מנחות שמטרתן לסייע בהיכרות עם סוגי בתי הגידול השונים, בהבנת יתרונותיהם וחסרונותיהם ובקבלת החלטה מושכלת ומודעת ככל הניתן בנוגע לבחירת בית גידול תת קרקעי מיטבי לעצים.

בתי גידול מורכבים מיועדים בעיקר למצבים שבהם נדרש פתרון לנפח קרקע איכותי תחת שטחים מרוצפים או סלולים. ככלל, מבחינת ההיבט הכלכלי והתפעולי, קיימת עדיפות לנטיעת עצים בקרקע מקומית, בערוגות פתוחות ובנפחים ראויים על פני שימוש בבתי גידול מורכבים. נוסף לכך, יש לנצל כל אפשרות לחיבור קרקעי בין בית הגידול או הערוגה לבין שטחים פתוחים עם קרקע מקומית כגון ערוגות סמוכות, שטחים פתוחים ציבוריים או גינות פרטיות, ולהימנע מחסימות מיותרות כמו אבני תיחום במקומות שאינם הכרחיים.

שאלות מנחות בבחינת בית גידול

1. מהם ממדי העץ הרצויים ומהו נפח הקרקע הנדרש להתפתחותו?

בתי גידול תת קרקעיים נועדו לתת מענה בנושאי נפחי קרקע מתאימים ותנאי גידול מיטביים להתפתחות שורשי העץ, בעיקר תחת שטחים מרוצפים או סלולים תוך מניעת נזקים לתשתיות ולריצוף. נפח בית הגידול יכתיב את גודל העץ שיוכל להתפתח בו ואת ממדיו כעץ בוגר. לפיכך, יש להתאים בין מין העץ, פוטנציאל גודלו כבוגר ונפח בית הגידול הזמין.

2. מהו נפח הקרקע נטו לעץ אחד בבית גידול?

יש להתייחס לנפח הקרקע הזמין בפועל – נפח נטו. לעיתים קיימות מגבלות מרחביות כגון תוחמי שורשים או מצעים שאינם קרקע. בחישוב נפח הקרקע יש להתייחס בעיקר לעומק המטר הראשון שבו נמצאת באופן טבעי מרבית מערכת השורשים.

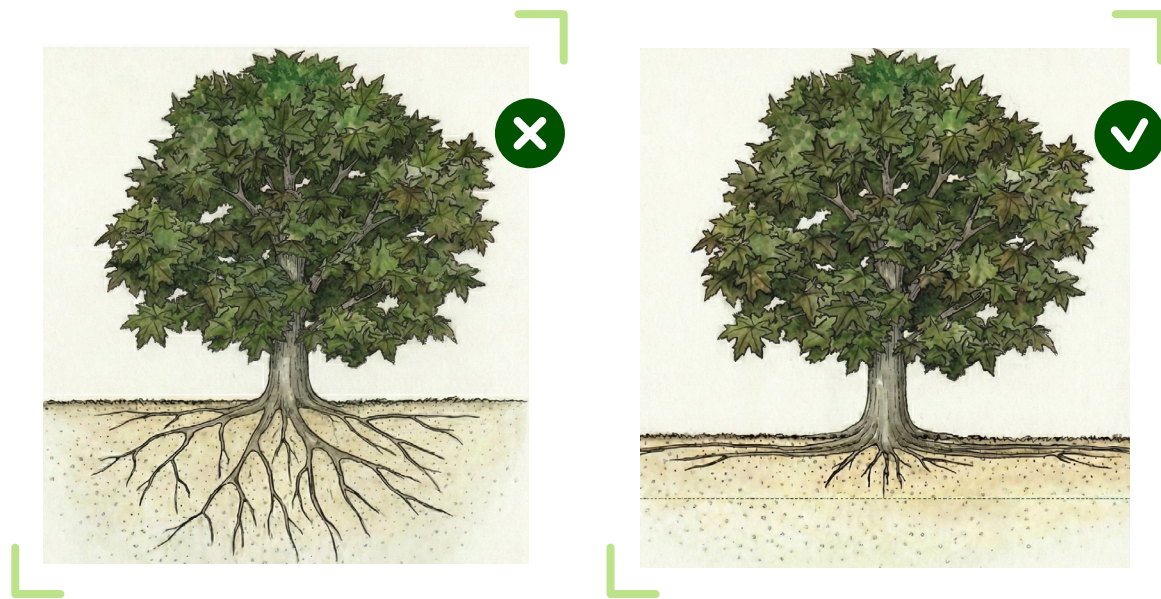
תרחישים אפשריים:

- כאשר ההפרעה היא מרחבית, לדוגמה תוחם שורשים לעומק של כאחד מטר אזי נפח בית הגידול הרלוונטי הוא בתחום זה בלבד.
- כאשר ההפרעה היא מוצקים כגון טוף או אבן, יש להתייחס רק לקרקע המצויה בחללים שבין הרכיבים המוצקים. לדוגמה, במצע של 4 מ"ק אדמת מבנה, האבן נושאת את העומס והקרקע מהווה כ-25% עד 30% מהנפח הכולל של המצע. קרי, מתקבלים כ-1.2-1 מ"ק קרקע נטו.

שאלון מנחה בבחינת בתי גידול לעצים במרחב הבנוי

3. האם מבנה בית הגידול תומך בהתפתחות שורשי העץ?

יש לשים לב כי בית הגידול מציע פתרון המאפשר את התפתחות השורשים התקינה אשר מותאמת לצורכי העץ. באיור הימני ניתן לראות מבנה פיזיולוגי תקין של מערכת שורשים שבה מרבית השורשים נמצאים במטר העליון של הקרקע. באיור השמאלי ניתן לראות תפיסה רווחת ושגויה לגבי מבנה מערכת השורשים. לפיכך, אין משמעות להעמקת בית הגידול כדי להרוויח עוד נפח קרקע. נוסף לכך, רצוי לנסות לצמצם התערבויות ומחסומים מלאכותיים כמו מכווני או תוחמי שורשים במטר הראשון של הקרקע.

4. מה גודלו של פתח בור הנטיעה?

יש לוודא כי פתח הנטיעה תואם את נפח גוש השורשים המקסימלי של העץ הנבחר, כפי שהוא מגיע מהמשתלה, עם מרווח מספק לביצוע החפירה והנטיעה בצורה נוחה. פתח הנטיעה משמש כאזור מרכזי לאוורור הקרקע ולחלחול מי גשם ונגר מהרחוב, ומאפשר הוספת חומר אורגני וחומרי הזנה לצורך התבססות העץ. על כן, יש לשאוף לפתח נטיעה גדול ככל האפשר.

5. האם בית הגידול מתאים לחתך רחוב צר, בינוני או רחב?

בתי גידול שונים מספקים נפחי קרקע משתנים ויכולים לתת מענה לאתגרי התפתחות העץ במרחב העירוני. יש להעריך מלכתחילה את מאפייני המקום: למשל, האם מדובר במדרכה צרה, רחבה או במיקום מרכזי ובולט במרחב הציבורי שבו יש רצון למצות את פוטנציאל הצימוח של העץ באמצעות בית הגידול.

6. האם בית הגידול נותן מענה לצורך באוורור הקרקע?

בית גידול נדרש לתת מענה גם לאוורור הקרקע, למשל באמצעות צינורות אוורור, שכבות חצץ, פירי אוורור או פתרונות אחרים בהתאם לשיטה הנבחרת.

שאלון מנחה בבחינת בתי גידול לעצים במרחב הבנוי

7. האם בית הגידול מתאים לשיטות ולאמצעי ההשקיה הנהוגים ברשות?

יש לבדוק אם קיימת אפשרות חיבור וממשק של בית הגידול לשיטות ולמערכות ההשקיה הקיימות ברשות: לחצים וספיקות, מרווחי השקיה וכדומה. אם לא, יש לתת לכך מענה.

8. האם בית הגידול נותן מענה לממשק עם תשתיות?

בעת בחינת בית הגידול יש להתייחס לתשתיות תת קרקעיות קיימות באזור הנטיעה. יש לבדוק אם בית הגידול מאפשר שילוב או הגנה על תשתיות סמוכות או אם נדרשות התאמות ייעודיות במוצר או בהרכבתו.

9. מהי מידת המורכבות בהתקנת בית הגידול?

יישום בית הגידול דורש מיומנויות ספציפיות מצד הקבלן המבצע. יש לוודא מראש אם נדרש קבלן ייעודי או אם קבלן הפרויקט יכול לקבל הדרכה וליווי מתאימים. התקנה לא נכונה תפגע בתועלות בית הגידול.

10. האם לקרקע או לתווך המוצע להתפתחות השורשים יש יכולת אגירת מים וחומרי הזנה?

בחלק מבתי הגידול נעשה שימוש בקרקע מקומית משופרת, בקרקע מיובאת או במצע סינטטי כתחליף קרקע. במקרים אלו יש לוודא כי המצע מסוגל לאגור ולשחרר מים וחומרי הזנה לאורך זמן, בדומה לקרקע בריאה.

11. האם קיימת אפשרות לתחזוקה שוטפת, פשוטה ולתיקונים בטווח ארוך?

יש לבדוק אם ניתן לבצע תיקונים והחלפות של צנרת ותשתיות, והאם הדבר מחייב הכשרה מיוחדת. כמו כן, יש לבחון אם עבודות עתידיות בתשתיות סמוכות עלולות לפגוע בבית הגידול.

12. האם קיים אישור מהנדס תכן מבנה לבית הגידול?

יש לקבל אישור בכתב כי בית הגידול המדובר מאושר על ידי מהנדס תכן מבנה בהתאם לאתר בו הוא מותקן (חניה/מדרכה/סמיכות לכביש).

13. האם בית הגידול מופיע בסקירת משרד החקלאות?

תחום בתי הגידול לעצי רחוב נמצא בתהליך מתמשך של התפתחות ושל למידה. אגף יער ואילנות במשרד החקלאות סוקר במסמך "ילקוט פתרונות להקמת בתי גידול לעצים במרחב העירוני המרוצף" כמה מוצרים המותאמים לגידול עצים בישראל ובעלי אישור מהנדס תכן מבנה. מידע זה אינו משמש כהמלצה ואינו מחייב.

14. מהו מחיר בית גידול לעץ בודד?

יש לערוך שיקולי עלות-תועלת ולבחון את מחיר בית הגידול ביחס למענה שהוא מספק. בית גידול יקר אינו בהכרח מתאים יותר. רשות מקומית יכולה לשלב בין בתי גידול בעלויות שונות, באתרים שונים, בהתאם לדרישות ולתנאים בשטח ולמגבלות התקציביות.

שאלון מנחה בבחינת בתי גידול לעצים במרחב הבנוי

שאלות מנחות					בתי הגידול הנבדקים				
שם המוצר									
1	האם נפח בית הגידול מתאים לפוטנציאל גודלו של עץ בוגר?								
2	מהו נפח הקרקע נטו לעץ אחד בבית גידול? (קוב)								
3	האם מבנה בית הגידול תומך בהתפתחות שורשי העץ?								
4	מה גודלו של פתח בור הנטיעה? (מ')								
5	האם בית הגידול מתאים לחתך רחוב צר, בינוני או רחב?								
6	האם בית הגידול נותן מענה לצורך באוורור הקרקע?								
7	האם בית הגידול מתאים לשיטות ולאמצעי ההשקיה הנהוגים ברשות?								
8	האם בית הגידול נותן מענה לממשק עם תשתיות?								
9	האם התקנת בית הגידול מורכבת?								
10	האם לקרקע או לתווך המוצע להתפתחות השורשים יש יכולת אגירת מים וחומרי הזנה?								
11	האם קיימת אפשרות לתחזוקה שוטפת, פשוטה ולתיקונים בטווח ארוך?								
12	האם קיים אישור מהנדס תכן מבנה לבית הגידול?								
13	האם בית הגידול מופיע בסקירת משרד החקלאות?								
14	מהו מחיר בית גידול לעץ בודד? (₪)								

למידע וחומרים נוספים במאגר הידע של דרך צל

הופק על ידי דרך צל - המרכז לייעור עירוני ולהצללה, המועצה הישראלית לבנייה ירוקה | 2026
 כתיבה: יובל דב ז'אן, מנהל תחום רשויות מקומיות, אגרונום ואילנאי, דרך צל
 ייעוץ מקצועי: שי כץ, אגרונום ואילנאי

מטבע הדברים, המידע וההמלצות המובאות במסמך זה אינם מידע מלא ושלם המתאים לכל המקרים. השימוש במידע הינו באחריות המשתמש בלבד. אין לראות בהמלצות אלו התחייבות לתוצאה כלשהי, והן עשויות להשתנות בהתאם לנסיבות, נתונים נוספים או שיקול דעת מקצועי. העמותה אינה נושאת באחריות לכל נזק ישיר או עקיף שייגרם כתוצאה מהסתמכות על המידע במסמך זה.